

O CONTRABANDO NA FRONTEIRA GALAICO-LUSITANA DURANTE O SÉCULO XV

Jorge Abraham Vila Álvarez
Susana Moure Fraga

Resumo: A falta de precisión da fronteira de Galicia e Portugal na zona da alta Limia e Tras-Os-Montes, converteu a este territorio nunha rexión de contacto, máis que de separación, entre as poboacións de ámbolos dous territorios. Dende finais do século XIV, o poder monárquico favoreceu as relacións entre as dúas comarcas a través de numerosos acordos que pretendían fomentar as transaccións económicas. Sen embargo, ó tempo que o tráfico mercantil se incrementaba, tamén se foi desenvolvendo unha intensa actividade delictiva ligada á exportación e á importación de mercadorías vedadas.

O obxectivo do presente artigo é, precisamente, efectuar unha análise das operacións de contrabando que se desenvolveron neste territorio de fronteira, ó longo do século XV, tratando valorar a súa incidencia na economía de ambos espazos. A tal efecto levouse a cabo unha revisión pormenorizada dos diversos tratados comerciais asignados polos máximos dirixentes das coroas de Castela e Portugal, así como tamén da documentación municipal editada polo Concello da cidade de Ourense ó longo de toda a centuria, co fin de acabar con este tráfico ilegal de mercadorías prohibidas.

Palabras clave: fronteira/contabando

Abstract: The lack of precision in the border of Galicia and Portugal in the area of Alta Limia and Tras Os-Montes made this territory a region of contact more than a separation among the towns of both territories. Since the late XIV century, the monarchy power favoured the relations between the two areas by means of numerous agreements that pretended to promote economic transactions. Nevertheless as the trade was increasing, an intense crime activity was developing due to import and export of forbidden goods.

The aim of the present article is exactly to make an analysis of smuggling activities that took place in the border territory during XV century, trying to assess its effects in the economy of both regions. To that respect, a careful revision of different commercial treaties was carried out by the main leaders of the crowns of Castilla and Portugal, as well as the town documents edited by Concello of the city of Ourense, all the century long, with the aim of finishing with this illegal smuggling of forbidden goods.

Key words: border territory/smuggling activities

I A fronteira

O nacemento do Reino de Portugal como unidade política independente no século XII¹ supuxo a creación dunha nova fronteira entre dous territorios que ata aquel entón tiveran unha evolución histórica común: Galicia e o norte de Portugal. Atrás quedaban séculos de estreitos vínculos que tiñan na lingua galaico-portuguesa a súa máxima expresión.

Dende que en 1169 quedou establecido no fundamental o límite xurídico político entre Galicia e Portugal², o río Miño delimitou con nitidez a liña divisoria Pontevedra-Minho. Non obstante, a inexistencia dunha fronteira natural de envergadura na zona da alta Limia e Tras-os-Montes converteu a este territorio nunha rexión porosa que facilitaba o contacto entre as poboacións de ámbolos dous reinos, máis aínda cando as fronteiras eclesiásticas non se axustaban ás políticas³. Tratábase dun espazo indefinido, ambiguo e difuso que actuaba máis como punto de comunicación que de separación entre os dous reinos⁴.

II O comercio

Durante moito tempo mercadores e comerciantes de alá e de acolá circularon coas súas mercadorías sen percatarse nin tan sequera de cando atravesaban a liña divisoria que separaba o Reino de Castela do Reino de Portugal. As relacións comerciais entre os dous territorios foron en parte alentadas polas respectivas coroas xa dende finais do século XIV, tal e como constatan os diferentes acordos establecidos polos máximos dirixentes dos dous reinos, unha vez superadas as diferencias xurdidas tras a morte de Fernando I de Portugal a finais de 1383⁵.

O 15 de maio de 1393 Xoán I de Castela e Fernando I de Portugal asinaban en Lisboa un documento que establecía a liberdade de comercio entre os dous reinos⁶, un tratado volveu a ser ratificado en Segovia no ano 1402 nuns termos moi semellantes: *“que... en los dichos nuestros regnos de Castilla e de Leon e en todos nuestros regnos*

¹ O profesor Mattoso considera que entre 1096 e 1139 prodúcese a emerxencia de Portugal como unidade política independente, levándose a cabo *“a conquista da autonomía”*, toda vez que, en 1137, Alfonso VII e Afonso Henriques asinaban o Tratado de Tui, polo que o emperador recoñecía os poderes do seu curmán. MATTOSO, J. *“A monarquía feudal (1096-1480)”* *Historia de Portugal, II*. Lisboa, 1993, p. 24 e ss.

² BARROS GUIMERÁNS, C. *“Portugal Fronteira aberta”*. *¡Viva el Rei! Ensayos Medievais*. Vigo, 1996, p. 120.

³ *“A xente vivía coma se non houbera fronteira. Adoítaban os galegos facer casamentos en Portugal...ordenar sacerdotes en Portugal, e viceversa”*. BARROS GUIMERÁNS, C. *Op. Cit.* p. 126. Son varios os casos documentados a cerca de poboación que posúe terras ó outro lado da fronteira. Do mesmo xeito, o mosteiro de Celanova incluía baixo a súa xurisdicción a vilas como Vilarelho ou Tamaguelos, situadas ambas no reino de Portugal. VAQUERO DÍAZ, M. B. *Colección diplomática do mosteiro de San Salvador de Celanova*. Santiago de Compostela, 2004. T. III, docs. 765, 813, 863 e 880. Incluso ata finais do século XIX existiron territorios ubicados nesta zona de fronteira que contaban con privilexos de ámbolos dous Reis para comprar e vender nas feiras dos dous reinos sen pagar impostos. É o caso do denominado *“Couto Mixto”*, un territorio arraiano de uns 140 Km², formado por aldeas de montaña galegas e portuguesas que foi definitivamente eliminado entre os anos 1866 e 1896. SALINAS VALENCIA, M. *o Couto Mixto. O seu contorno arraiano e os pobos promiscuos. Descripción socioeconómica*. Ourense, 2002, p. 15 e ss.

⁴ A ambigüidade é algo consustancial ás fronteiras. De feito a palabra fronteira designa realidades diferentes e contrapostas, facendo referencia nuns casos á liña divisoria entre dous espazos diferenciados e noutros ó punto de contacto entre un e outro lado.

⁵ En 1383, unha vez morto o Monarca de Portugal, Fernando I, Xoan I, Rei de Castela, desposado con dona Beatriz de Portugal, reclama os dereitos da súa muller sobre a coroa portuguesa, dando pe a un conflito bélico que culminou en 1385 coa vitoria de portuguesa de Alxubarrota. ANDRADE CERNADAS, J.M. e PÉREZ RODRÍGUEZ F. J. *“Galicia Medieval”*. *Historia de Galicia*. Vol. III. A Coruña, 1998, p. 392 e ss.

⁶ FENÁNDEZ SUÁREZ, L. *Relaciones comerciales entre Portugal y Castilla en la época del Infante don Enrique. 1393-1460*. Madrid, 1960, p. 71.

*e señoríos, tierras, partidas e lugares dexaremos conversar las gentes de los dichos nuestros regnos e señoríos con los de Portugal... e levar e correr... todas las mercadurias de los dichos nuestros regnos e señoríos, tierras partidas e lugares a los regnos de Portugal... pagando... los derechos e tributos que ovieren e fueren tenudos de pagar... E queremos que conversen las dichas gentes unas con otras e corran todas las mercadurias e cosas de los ounos regnos a los otros así por manera e guisa que dicho es*⁷.

O acordo establecía sen embargo restricións para as exportacións e importacións de *“aquellas cosas que antiguamente fueron vedadas de sacar de los dichos regnos*⁸. Entre as mercadorías vedadas atópanse *“todos los ganados, ouro, prata... moedas, armas, cavalos potros e eguas*⁹, tal e como establecía un novo acordo asinado por Xoán II e Afonso V o 27 de xaneiro de 1432 na vila de Almeirim.

III O contrabando

Ó tempo que os intercambios comerciais aumentaban, tamén se foi desenvolvendo unha importante actividade delictiva que aproveitaba precisamente a permeabilidade das fronteiras, así como as múltiples fisuras da lexislación de ambolos dous reinos¹⁰, para efectuar exportacións e importacións de mercancías prohibidas.

Todo parece indicar que as actividades de contrabando neste territorio fronteirizo foron intensas ó longo de todo o século XV. Así o atestiguan os intentos dos monarcas para porlle freo.

En 1455 Afonso V de Portugal instaba ó Marques de Valençã do Miño e ó Conde de Ourem a que puxesen gardas fiscais que impedisen a entrada ilegal no reino de gando, armas e diñeiro¹¹. Pola súa banda, en 1455 e 1462 os procuradores en cortes, reunidos primeiro en Córdoba e despois en Toledo, solicitaban a Enrique IV *“impedir la saca del regno de determinados bienes”* entre os que destacan ouro, prata, diñeiro, gando e cereal¹². Finalmente, aínda en 1486 representantes das cidades e vilas galegas solicitan ás súas altezas dona Isabel e don Fernando *“que por quanto los portugueses sacan de los extremos del Reyno de Galisia bueyes e vacas e carneros e... otras cosas... que non saquen del dicho reyno las dichas mercadorias salvo si del dicho reyno se deputase”*¹³.

IV Ourense

Dentro do territorio galego, a cidade de Ourense, debido á súa proximidade xeográfica coa fronteira portuguesa, foi unha das máis afectadas por este tráfico ilegal de produtos¹⁴. Así o atestigua a abundante documentación emitida pola institución municipal ourensá ó longo de toda a centuria. Son varios os mandamentos e ordeanzas

⁷ Ibid. P. 138.

⁸ Ibid. p. 71.

⁹ Ibid. P. 183.

¹⁰ Derivadas en último termo da debilidade política do estado feudal. BARROS GUIMERÁNS, C. *Op. Cit.* p 125.

¹¹ MARQUES, J. *As relações económicas do norte de Portugal com o reino de Castela no século XV.* Braga, 1978, p. 48.

¹² *Cortes de los antiguos reinos de León y Castilla.* T III. Madrid, 1886, p. 684 e ss.

¹³ VILA ÁLVAREZ, J.A. *Castelo Ramiro. Fortaleza Episcopal de Ourense s. XIII-XV.* Ourense, 2006, p 182-183.

¹⁴ Segundo afirma Miguel Angel Fernández Casal, un dos motivos que explican as sucesivas concesións rexias á Igrexa Auriense, ó longo de todo o século XII, é a proximidade da fronteira portuguesa, nun intre en que a liña divisoria entre os dous reinos aínda non estaba de todo definida. FERNÁNDEZ CASAL, M. A. “Relaciones de poder monarquía-iglesia en la época medieval: Las concesiones regias de cotos a la Catedral de Orense (S. XII-XIII)”. *Minius.* Nº IV. Ourense, 1995, p. 81 e ss.

promulgados polo concello co fin de conter toda unha serie prácticas que atentaban directamente contra os intereses dos veciños da cidade adicados ó comercio, que en total supuñan aproximadamente un 25% da poboación activa¹⁵.

V Os viños

En 1433 os “omees boos do dito conçello feseron ordenança sobre rason dos viños” para que “*persona nehuna da dita çidade nen de fora dela... non seja ousada de tager... viño nehun... pera encubar nen vender*”¹⁶.

A produción de viños era unha das actividades máis importantes da cidade. O cultivo da vide vírase favorecido pola *Carta Puebla* outorgada polo Bispo Diego Velasco no ano 1122¹⁷ e a súa produción dirixíase á comercialización tanto dentro do recinto urbano como á exportación cara outras cidades.

Por tal motivo, non resulta estraño que o Concello se esmerase en protexer unha actividade que, sen lugar a dúbidas, lle reportaba suculentos beneficios. Sen embargo, a ordenanza ten que ver cun acontecemento concreto, o achádego o 17 de abril dese mesmo ano, no domicilio Goçalvo Peres, de “*once odres de viño branco*” vendido por tres homes de chaves que, despois de ser interrogados, confesan ter vendido varios odres máis, a Pero Fernández, Alvaro Cide e Johan Ferro¹⁸.

Con todo, a situación non se resolveu de xeito satisfactorio. O 25 de decembro dese mesmo ano precíntanse as adegas de varios veciños por almacenar viño de fora da cidade¹⁹ e o 2 de xullo do ano seguinte a institución municipal ourensá aproba unha nova ordenanza para que “*viños nehuus do Reyno de Portugal... entrasen eno dito Reyno de Catela e de Galicia... su certas penas*”, presentando ademais unha carta real que establecía penalizacións para todos aqueles que trouxesen “*os ditos viños do dito Reyno de Portugal pera este Reyno de Galicia*”²⁰. Ordenanzas similares foron novamente emitidas en anos sucesivos decretando diversas multas e requisas²¹, co fin de protexer o que sen dúbida era o produto máis lucrativo do comercio ourensá.

VI O trigo

O contrabando afectou tamén ás poboacións do outro lado da fronteira. Por exemplo o 3 de novembro de 1434 Gonçalvo Rodríguez de Nosedo presentaba ante o concello da cidade das burgas unha procuración, a petición de Pero Domingues e Lopo Gonçalves, vecinos de Vinhais, pola que se requería a devolución de “*dose fanegas de trigo e mays seys sacos*” roubados por dous veciños da cidade a Johan Coello en

¹⁵ LÓPEZ CARREIRA, A. *A cidade de Ourense no século XV. Sociedade urbana na Galicia baixomedieval*. Ourense, 1998, p 221.

¹⁶ FERRO COUSELO, X. *A vida e a fala dos devanceiros: Escolma de documentos en galego dos séculos XIII ao XVI*. Vol. II. Vigo, 1967, doc. 85, p. 327-328.

¹⁷ A *Carta Puebla* establecía, para todas aquelas persoas que viñeran a habitar a Ourense, a cesión dunha casa, así como un espazo composto por horta e viña. CASTRO, M. e MARTÍNEZ SUEIRO, M. *Documentos del Archivo de la Catedral de Orense*. Ourense, 1917-23, p. 14-15.

¹⁸ FERRO COUSELO, X. *Op. Cit.* doc. 86, p. 329.

¹⁹ *Ibid.* Doc. 89 p. 331-332.

²⁰ *Ibid.* Doc 93, p 104-105.

²¹ *Ibid.* Docs 91 e 92, p 332-334. Algúns mandamentos aprobados co fin de protexer a produción vitícola son realmente curiosos. É o caso do ditado o 28 de marzo de 1479 que establecía sancións non só para as persoas que estragasen as viñas senón para aquelas outras que causaban danos de xeito indirecto por descoidar “*suas bestas e porcos e cabras e ovelas e castrons*” VILA ÁLVAREZ, J.A. “Dous mandamentos do concello do ano de 1479”. *Diversarum Rerum. Revista de los Archivos Catedralicio y diocesano de Ourense*. Nº 1. Zamora, 2006, p. 148.

Ponte Ambía²². Entre os implicados no roubo atópase Gomes Cide, relacionado había pouco máis dun ano con outras actividades de contrabando²³. O concello requeriuno a el xunto con Johan Coello para “*dar et entregar todo o trigo que tiñan tomado aos ditos omees de Portugal*”²⁴.

Con esta disposición o concello de Ourense pretendía asegurar a legalidade vixente no tocante ás transaccións comerciais, con independencia de que os delitos se cometesen por homes dun ou doutro lado da fronteira, para garantir así a seguridade dos veciños da cidade nos camiños de Portugal.

VII O gando

A institución municipal de Ourense adoptou a mesma actitude anos máis tarde, en 1441, co roubo de gando efectuado por García Díaz de Cadórniga e Martín Sánchez que, estando en Milmanda, acudiran “*con suas gentes et escudeiros et omes*” a roubar varios bois e vacas que trataban de vender na cidade²⁵. O concello repende ós dous implicados facéndooos responsables de “*todo mal e dapno que sobre elo recrecese*” e oponse a que os veciños da cidade merquen as reses sustraídas, tratando así de respetar os dereitos dos habitantes do reino de Portugal²⁶.

O concello de Ourense mantivo unha actitude firme no que respecta a compra de gando roubado. En 1447 lanzaba pregón para que “*persoa non seja ousado de mercar boys nen vacas nen carneiros nen roxellos nen porcos nen outros gandos nen cousas nehuas que sejan, foron ou foren tomadas*”²⁷. Sen embargo a importación ilegal de reses debeu ser unha constante ó longo de toda a centuria. De feito 15 de marzo de 1479 o concello volvía a prohibir a entrada na cidade e nos seus termos de bois e vacas furtados de Portugal, establecendo severas multas e castigos para todas aquelas persoas que se adicasen ó seu contrabando²⁸.

A pesar de que as noticias a cerca de varios “*pioos que yban a Portugal... e tragian a esta cibdade e arredor dela boys e vacas*” son frecuentes, o contrabando de gando tiña unha dobre dirección, de tal xeito que en ocasións eran as reses dos veciños da cidade de Ourense as que eran roubadas para ser vendidas ó outro lado da fronteira. É o caso de Fernando de Calvos a quen no ano de 1486 un tal Diego Garçia, implicado en varios delitos máis, “*le tomo dos bueys con sus atavios e... levo a las dichas bestias... a Portugal*”²⁹.

Como vemos a fronteira era unha delgada líña facilmente franqueable por todos aqueles que cometían delitos pois a existencia de múltiples xurisdicións facilitaba que os criminais eludisen as súas responsabilidades penais.

²² FERRO COUSELO, X. *Op. Cit.* doc. 235, p. 259.

²³ Gomes Cide fora un dos involucrados na compra ilegal de viño a homes de Portugal.

²⁴ *Ibid.* Doc 234, p. 258. O trigo era un produto de primeira necesidade esencial para o abastecemento das poboacións. O concello de Ourense, por exemplo, gravaba a súa saída da cidade. LÓPEZ CARREIRA, A. *A cidade de Ourense...* p. 220.

²⁵ *Ibid.* Doc. 250, p. 272. Sabemos que Rodrigo Fernandes mercáralles aproximadamente 50, polo que debemos pensar que a cantidade de reses roubadas debeu ser considerable. *Ibid.* Doc 249, p. 271.

²⁶ *Ibid.* Doc 249, p. 271.

²⁷ *Ibid.* Doc 275, p. 293.

²⁸ Non debemos esquecer que a gandería constituía un importante sector productivo. Son numerosos os documentos que aluden á comercialización das carnes das reses criadas nas inmediacións da cidade. Aínda que se descoñece o volume total da produción, este debía ser considerable, o que explicaría o interese do concello por protexer esta actividade por medio de aranceis que gravasen o gando que dende outros lugares se pretendía introducir na cidade, así como impondo severas multas e castigos para todas aquelas persoas que se adicasen o seu contrabando.

²⁹ VILA ÁLVAREZ, J.A. *Castelo Ramiro...* p. 177.

VII O diñeiro

Polo camiño que ía de Ourense a Chaves e Bragança, pasando por Allariz e Verín³⁰, circulaban comerciantes e mercancías pero tamén diñeiro. Os cartos eran un elemento indispensable para efectuar as transaccións mais tamén unha fonte continua de conflitos entre as dúas poboacións.

O feito de que existisen moedas diferentes en cada país daba pe a múltiples controversias e enganos. Entre as queixas que a cidade de Ourense presenta en 1486 ante o rei e a raína, a través dos seus procuradores, inclúese unha na que os representantes ourensáns manifestan o seu malestar debido a que *“los portugueses... toman el real de plata a veinte e cinco maravedís e lo dan en peso a treinta e uno”*³¹.

Trátase dun conflito relacionado co valor que uns e outros outorgan ó diñeiro, nun intre no que *“a falta de uniformidade... orixinaba unhas equivalencias dificultosas ó se atopar separado o valor nominal e o real”*³². Un problema que incrementaba os costes das transaccións³³ e acarreaba importantes perdas para moitos dos que se desprazaban alén da súa fronteira, máis aínda a partir de 1442, ano en que a incorporación das denominadas “brancas novas” supuxo un cambio de equivalencias que complicou aínda máis a situación³⁴.

Relacionado tamén co valor do diñeiro está a cuestión das acuñacións ilegais de moedas que propiciou que no mes de febreiro de 1435 o concello de Ourense comisionase a varios *“homes boos”* para impedir a entrada na cidade de acuñacións felonas, *“por quanto... lle eran dito que en outras partes fasian moeda falsa”*³⁵.

Como vemos o diñeiro era motivo de discordia entre os habitantes dun e doutro lado da fronteira, pero tamén obxecto de codicia, pois a súa posesión era un signo inequívoco de riqueza. Por mor do seu oficio os mercadores e comerciantes adoitaban viaxar de un lugar a outro con grandes cantidades de diñeiro, o que os situou no punto de mira dos bandidos e salteadores de camiños³⁶. É o caso dun veciño xudeo de Ourense, de nome David, a quen en xullo de 1441 lle sustraen, preto de Chaves, nada máis e nada menos que 2596 maravedís vellos³⁷. Aínda que o asunto permanece envolto na máis absoluta escuridade, todo parece indicar que a vítima estaba relacionada con actividades mercantís e comerciais de gran envergadura³⁸.

³⁰ O Itinerario completo é descrito pormenorizadamente en FERREIRA PRIEGUE, E. *Los caminos en la Galicia Medieval*. Ourense, 1988, p 177-179.

³¹ VILA ÁLVAREZ, J.A. *Castelo Ramiro...* p. 182-183.

³² LÓPEZ CARREIRA, A. *Ourense no S. XV. Economía e sociedade urbana na Baixa Idade Media*. Vigo, 1991, p.143.

³³ Hilario Casado Alonso define os custos de transacción como *“los costes que todos los agentes económicos tienen en su interrelación con otros”*. CASADO ALONSO, L. “El comercio burgalés y la estructuración del espacio económico español a fines de la Edad Media” *Actas XXVII Semana de Estudios Medievales. Estella, 17 a 21 de julio de 2000*. Pamplona, 2001, p 333.

³⁴ Ata 1442 o valor das moedas empregadas en Ourense era o seguinte: 1 maravedí = 10 diñeiros = 7⁵ soldos. 3 diñeiros = 1 branca; 1 maravedí = 3 brancas = 1 diñeiro. A partir da introdución das “brancas novas” duas brancas pasarían a equivaler a un diñeiro mentres que as “brancas vellas” seguirían a valer 3. A confusión entre a poboación foi tal que en 1445 o concello viuse na obriga de repetir o mandamento. LÓPEZ CARREIRA, A. *Ourense no S. XV...* p.144.

³⁵ No documento insístese en que todo o mundo debe aceptar *“a moeda do dito señor Rey, que era feita nas súas casas de moeda et no seu bullon et no seu cruño”*. FERRO COUSELO, X. *Op. Cit.* Doc. 98, p. 111-112.

³⁶ Os roubos nos camiños eran un delito habitual que afectaba a todos os comerciantes que viaxaban coas súas mercancías. Son moitas as noticias recollidas ó longo de todo o século XV que fan referencia ó asalto de mercadores ourensáns por *“omes malféitores”*. Non son poucas tampouco as noticias de asaltos a comerciantes de Santiago, Lugo, Pontevedra, Caldelas, Melide, Chantada, Rivadavia, etc. VILA ÁLVAREZ, J.A. *Castelo Ramiro...* p. 97.

³⁷ FERRO COUSELO, X. *Op. Cit.* Doc. 213, p. 229-230.

³⁸ Non debemos esquecer que os xudeos eran un grupo social involucrado de xeito moi activo en actividades

VIII Os malfeitores

A fronteira sur-oriental de Galicia con Portugal carecía de liñas de demarcación precisas. Era unha fronteira vaga e indeterminada, de límites confusos, o que permite caracterizala como unha “fronteira aberta”³⁹. Esta especificidade posibilitou que os territorios arraianos fosen o escenario habitual de moitos malfeitores que se aproveitaban da existencia de espazos políticos con legalidades separadas para cometer os seus desmáns.

A febleza de ámbalas dúas coroas para exercer plenamente os seus dereitos xurisdiccionais alentaba esta situación, de tal xeito que era habitual que *malfeitores* de un e de outro lado da raia traspasasen a fronteira para eludir así as responsabilidades penais.

A este respecto o Concello de Ourense, a través dos seus procuradores en cortes, elevou en 1486 unha queixa perante os Reis dona Isabel e don Fernando na que solicitaba o envío dunha carta requisitoria ó Rei de Portugal “*para que los malfechores deste reyno que se acojen alla, en el extremo de los dichos reynos, e de alli estan a... robar en estos vuestros reynos, que a los tales faga entregar quando fueren demandados por vuestras justicias*”⁴⁰.

O que reclamaban, os representantes ourensáns era, efectivamente, o establecemento dunha política de extradicións entre as dúas coroas, de tal xeito que cada unha, coa colaboración da outra, puidese punir os delitos perpetrados no seu ámbito⁴¹. Tratábase de converter, polo tanto, á fronteira política nunha fronteira plena.

As xestións levadas a cabo fructifican en 1499, momento en que as coroas de Castela e Portugal suscriben un acordo para a mutua extradición de malfeitores.

IX Conclusión

A inexistencia de barreiras orográficas de consistencia na zona da alta Limia e Tras-Os-Montes, convertiu a este territorio de fronteira nunha terra transfronteiriza na que proliferaron os contactos entre as poboacións de ámbolos dous reinos. Non obstante, a existencia de espazos políticos con legalidades diferenciadas propiciou a aparición dunha intensa actividade delictiva relacionada coa importación e a exportación de mercadorías prohibidas.

A cidade de Ourense, debido á súa proximidade xeográfica con este territorio, viuse profundamente afectada por este tráfico ilegal de produtos. O contrabando de viño, trigo e gando foi algo habitual ó longo de todo o século XV, tal e como atestiguan os numerosos mandamentos e ordeanzas promulgadas pola institución municipal da cidade para por fin a unhas prácticas que perxudicaban ós intereses dos veciños.

Con todo, a precariedade dos instrumentos penais existentes para manter a legalidade posibilitou que moitos malfeitores actuasen con total impunidade a un e a outro lado da fronteira. Pese ós intentos das autoridades, haberá que esperar aínda moito tempo para que a liña divisoria que separaba ós dous reinos chegue a converterse nunha fronteira plena e sustantiva.

relacionadas coa circulación de diñeiro, intervindo de xeito activo no tráfico comercial, ben a través de préstamos, ben a través da súa participación directa en negocios de caráctr mercantil. LÓPEZ CARREIRA, A. *Ourense no S. XV...* p.350.

³⁹ BARROS GUIMERÁNS, C. *Op. Cit.* p 128.

⁴⁰ VILA ÁLVAREZ, J. A. *Castelo Ramiro...* p. 179.

⁴¹ BARROS GUIMERÁNS, C. *Op. Cit.* p 125.

BIBLIOGRAFÍA.

- ANDRADE CERNADAS, J.M. e PÉREZ RODRÍGUEZ F. J. "Galicia Medieval". *Historia de Galicia*. Vol. III. A Coruña, 1998.
- BARROS GUIMERÁNS, C. "Portugal Fronteira aberta". *¡Viva el Rei! Ensaios Medievais*. Vigo, 1996.
- CASADO ALONSO, L. "El comercio burgalés y la estructuración del espacio económico español a fines de la Edad Media" *Actas XXVII Semana de Estudios Medievales. Estella, 17 a 21 de julio de 2000*. Pamplona, 2001,
- CASTRO, M. e MARTÍNEZ SUEIRO, M. *Documentos del Archivo de la Catedral de Orense*. Ourense, 1917-23
- DURANY CASTRILLO, M. "Ourense na Idade Media". *Historia de Ourense*. A Coruña, 1996.
- FERNÁNDEZ CASAL, M. A. "Relaciones de poder monarquía-iglesia en la época medieval: Las concesiones regias de cotos a la Catedral de Orense (S. XII-XIII)". *Minus*. Nº IV. Ourense, 1995.
- FERNÁNDEZ SUÁREZ, L. *Relaciones comerciales entre Portugal y Castilla en la época del Infante don Enrique. 1393-1460*. Madrid, 1960
- FERREIRA PRIEGUE, E. *Los caminos en la Galicia Medieval*. Ourense, 1988.
- FERRO COUSELO, X. *A vida e a fala dos devanceiros: Escolma de documentos en galego dos séculos XIII ao XVI*. Vol. II. Vigo, 1967, doc. 213, p. 229-230.
- Non debemos esquecer que os xudeos
- LÓPEZ CARREIRA, A. *A cidade de Ourense no século XV. Sociedade Urbana na Galicia baixomedieval*. Ourense, 1998.
- LÓPEZ CARREIRA, A. *Ourense no S. XV. Economía e sociedade urbana na Baixa Idade Media*. Vigo, 1991.
- MARQUES, J. *As relações económicas do norte de Portugal com o reino de Castela no século XV*. Braga, 1978, p. 48.
- MATTOSO, J. (Dir.) "A monarquía feudal (1096-1480)". *Historia de Portugal*. Vol. II. Lisboa, 1993.
- ROMERO PORTILLA, P. *Dos monarquías medievales ante la modernidad. Relaciones entre Portugal y Castilla*. A Coruña, 1999.
- SALINAS VALENCIA, M. *o Couto Mixto. O seu contorno arraiano e os pobos promiscuos. Descripción socioeconómica*. Ourense, 2002.
- VAQUERO DÍAZ, M. B. *Colección diplomática do mosteiro de San Salvador de Celanova*. Vol. III. Santiago de Compostela, 2004.
- VILA ÁLVAREZ, J.A. *Castelo Ramiro. Fortaleza Episcopal de Ourense s. XIII-XV*. Ourense, 2006,
- VILA ÁLVAREZ, J.A. "Dous mandamentos do concello do ano de 1479". *Diversarum Rerum. Revista de los Archivos Catedralicio y diocesano de Ourense*. Nº 1. Zamora, 2006.